

Utredning om ivaretagelse av det samiske perspektivet i opplæringsplattformen SNAKKE

En rapport av RVTS Nord og RVTS Midt

15. november 2019

Innhold

Bakgrunn	2
Omfang av vold i samiske samfunn	3
Anbefalinger i nasjonale rapporter og utredninger	3
Samers rett til likeverdige tjenester	4
Samiske språk	5
Hvorfor et «samisk» SNAKKE?.....	6
Målgruppen for et «samisk tilpasset» SNAKKE	7
Evalueringer og innspill fra pilotkommuner og fagpersoner	7
Kultursensitivitet i SNAKKE.....	9
Tilpasning av innhold i de ulike delene av SNAKKE	9
Vår anbefaling	10
Videre prosess for tilpasning av opplæringsplattformen til samisk.....	10
Referanser	12

Bakgrunn

RVTS Nord og RVTS Midt har fått i oppdrag fra Bufdir og styringsgruppen til SNAKKE å utrede om det er spesielle forhold knyttet til samiske barn som bør ivaretas i SNAKKE, som ikke allerede er tilstrekkelig ivaretatt i eksisterende innhold. En arbeidsgruppe bestående av Rita Småvik og Siri Leraand fra RVTS Midt, Anna Gundersen, Gro Berntsen, Jens Salamonsen og Marianne Larssen fra RVTS Nord har utarbeidet denne rapporten.

For å utrede problemstillingen har vi innhentet innspill fra ulike samiske kompetansemiljø; Sametinget ved rådgiver i grunnopplæring, Fylkesmannen i Troms og Finnmark ved prosjektleder 0- 24 samarbeidet, Samisk nasjonalt kompetansesenter psykisk helse og rus (SANKS), Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM), kommunepsykolog i Kautokeino kommune, Samisk spesialpedagogisk støtte Statped Nord, samisk psykolog ved Barnehuset i Tromsø, samt pedagogisk leder i en samisk barnehage. Videre har vi gjennomgått sentrale dokument og forskning om vold og overgrepssproblematikk i samiske samfunn, som for eksempel *Vold og overgrep i samiske samfunn*, «Om du tør å spørre, tør folk å svare» *Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn*, Meld. St. 31 *Samisk språk, kultur og samfunnsliv, Opptappingsplan mot vold og overgrep* og *Opptappingsplan for barn og unges psykiske helse*.

I tillegg har RVTS Nord og Midt hatt pilotering av SNAKKE i to samiske kommuner, med et tilpasset evalueringsskjema. Vi har mottatt tilbakemeldinger fra deltakerne i pilotkommunene at samisk oversettelse bør være en selvfølge. Dette kommer til uttrykk på evalueringsskjemaene som for eksempel i utsagnet:

Hvorfor kommer dette spørsmålet opp? Selvfølgelig skal det oversettes!

RVTS Midt har pilotert SNAKKE i den sørsamiske kommunen Snåsa, med deltakere fra sameskolen, ansatte på internatet, samiske og kommunale barnehager, PPT og lærere fra ungdomsskolen. RVTS Nord har pilotert den nordsamiske kommunen Nesseby, med hovedsakelig barnehageansatte til stede.

NIM skriver i sitt innspill til oss, at et SNAKKE som er kulturelt og språklig tilpasset til de tre samiske språkene, kan oppfylle flere av anbefalingene fra deres rapport *Vold og overgrep i samiske samfunn* fra 2018. Samtidig understreker de behovet for en helhetlig og samordnet innsats fra norske myndigheter. De peker på at det er hensiktsmessig å integrere arbeidet med en eventuell oversettelse i det pågående arbeidet med en ny nasjonal handlingsplan om vold i nære relasjoner som skal ha en særskilt del om vold og overgrep i samiske samfunn.

RVTS Nord og Midt deltok på innspillmøte i Sametinget 29.10.19. Intensjonen med møtet var å få innspill fra kommuner og organisasjoner til handlingsplanens del om vold og overgrep i samiske områder. På møtet holdt RVTSene innlegg om utfordringer knyttet til det å forebygge vold i nære relasjoner i samiske områder og om juridiske implikasjoner knyttet til bruk av konvensjoner og lovverk.

Omfang av vold i samiske samfunn

Det er behov for mer kunnskap om omfanget av vold i samiske samfunn. Eriksen, Hansen, Javo og Schei sin artikkel (Eriksen et.al, 2015) om voldsutsatthet blant samer er basert på data fra SAMINOR II studien. Denne artikkelen viser til at 49 % av de kvinnelige samiske respondentene rapporterte om at de hadde vært utsatt for vold i løpet av livet. 35 % av de kvinnelige ikke-samiske respondentene svarte det samme. Dette gjaldt vold både på private og offentlige arenaer. 40 % av samiske menn og 23 % av ikke-samiske mannlige respondenter hadde opplevd vold i løpet av livet. 22 % av samiske kvinner og 5 % rapporterte at de hadde blitt utsatt for seksuell vold. For alle typer vold var utøveren overveiende en person som den utsatte kjente (familiemedlem, slektning, annen nærstående eller kjent person). Selv om ikke studien hadde fokus på vold mot barn, er det grunn til å anta at mange samiske barn lever i voldsutsatte familier. De vil med stor sannsynlighet selv bli utsatt for vold og oppleve at andre nærstående utsettes for vold.

Anbefalinger i nasjonale rapporter og utredninger

I *Opptrappingsplanen mot vold og overgrep (2017–2021)* påpekte regjeringen særskilte voldsutfordringer for den samiske befolkningen og at flere av tiltakene i planen er relevante for den samiske befolkningen. Blant disse er å bidra til mer kunnskap om vold og overgrep i samiske områder gjennom forskning, og å gjøre informasjonen om vold og overgrep tilgjengelig for alle og oversatt til flere relevante språk.

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter lanserte i 2018 en temarapport om vold og overgrep i samiske samfunn, hvor de menneskerettslige aspektene ble belyst. De påpeker de menneskerettslige forpliktelsene Norge har til å avverge, forebygge og etterforske vold i de samiske samfunn. Et aspekt ved avverging og forebygging er tidlig identifikasjon og et hjelpetilbud tilpasset samiske barn og unge.

NIM (2018, s. 8) anbefaler at myndighetene bør utarbeide og iverksette en handlingsplan mot vold og overgrep i samiske samfunn, der følgende tiltak bør være prioritert:

- *Planverket må sørge for at tjenesteyterne har nødvendig kompetanse om samiske språk, kultur og tradisjoner som gjør dem i stand til å forebygge, avverge og etterforske vold og overgrep overfor den samiske voldsutsatte.*
- *Planverket må sikre at det utvikles godt opplæringsmateriale i/på samisk om grensesetting og seksuelle krenkelses til bruk i skoler med opplæring på samisk. Samiske barn og ungdom må involveres i dette arbeidet.*
- *Planverket må sørge for holdnings- og informasjonsarbeid om vold og overgrep på samisk, og at både generelle utfordringer og utfordringer av språklig og kulturell art knyttet til vold og overgrep adresseres.*

Med bakgrunn i dette vil et SNAKKE tilpasset samisk språk og kultur være et relevant tiltak.

I kommentarer til Meld. St. 31 *Samisk språk, kultur og samfunnsliv* understreker også Sametinget viktigheten av å utarbeide en egen handlingsplan mot vold, hvor det samiske perspektivet er tatt med. De viser blant annet til at et viktig tiltak i plan mot vold i samiske samfunn er opplæring og trening i å avdekke og snakke om vold og overgrep. Opplæringsverktøyene må være tilpasset barnet og ansattes språk og kultur. Der ansatte ikke er samiske, men jobber med samiske barn er grunnleggende innføring i kultur nødvendig for å kunne snakke om vanskelige temaer som vold og overgrep. Dette understøttes i regjeringens *Opptappingsplan for barn og unges psykiske helse (2019-2024)*. Samiske barn har rett til å møte et kultursensitivt hjelpeapparat som rår over verktøy som ivaretar behovet for kultur og språk. Det vises til at Regjeringen vil bidra til at kultursensitive utrednings- og handlingsverktøy tas i bruk og spres.

Samers rett til likeverdige tjenester

Alle mennesker i Norge har rett til likeverdige tjenester, noe som innebærer at alle skal ha tilgang til tjenester og at kvaliteten på tjenestene skal være god for alle. Den samiske befolkningen har særskilte rettigheter som urfolk. Deres rettigheter er hjemlet i norsk lov og i internasjonale konvensjoner. Grunnlovens § 108: *Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.* Barnekonvensjonen gir alle barn rett til et særskilt vern mot vold og overgrep. Denne konvensjonen er ratifisert gjennom menneskerettsloven §3. I barnekonvensjonen har urfolksbarn også et spesifikt vern i kraft av statusen som urfolk, blant annet i artikkel 30 om retten til egen kultur og språk.

For å kunne få tilbud om gode og likeverdige tjenester kan samer ha behov for å bli møtt av et tjenesteapparat som har kompetanse på samisk språk og kultur. Forskning og erfaring

viser at tjenesteapparatet i liten grad har den nødvendige kunnskapen eller unngår å bruke den kunnskapen de har, i møtet med mange samiske brukere (NKVTS, 2017). Dette er ikke minst viktig når det her handler om å snakke med barn om et så sensitivt tema som vold og overgrep. De samiske fagpersonene vi har fått innspill fra viser blant annet til kulturforskjeller i hvordan man snakker om seksualitet, vold og overgrep, hvilke ord man bruker og hvem man kan snakke med.

En av deltakerne i en pilotkommune poengterer det slik:

Jeg underviser samiske førstespråkelever, og behovet for oversettelser til samisk er enormt. Særlig når det er snakk om vanskelige temaer, er det viktig at barn og unge møtes på sitt eget språk. Man kommuniserer best på det språket som er nærmest hjertet, altså morsmålet! Staten Norge har forpliktet seg til å følge opp også de samiske barna, og nå er det på tide at disse forpliktelser viser seg også i praksis!

Samiske språk

Samiske barn kan vokse opp i familier hvor begge foreldrene snakker samisk, de kan vokse opp i to/ flerspråklige hjem (norsk – samisk, norsk – flere samiske språk, norsk – samisk – annet språk) eller de kan vokse opp i samiske hjem hvor det ikke snakkes samisk. Det er viktig for hjelperne å være oppmerksom på at en del samiske barn under skolealder kun snakker og forstår samisk. En av de ansatte i oppvekstsenteret i vår pilotkommune beskriver nettopp dette:

De fleste barn i de samiske kjerneområdene kan kun et språk før de begynner på skolen, derfor er alle digitale hjelpemidler viktig å få oversatt til samisk. For oss samiske pedagoger blir hverdagen slitsom, og gjør undervisningen vanskelig når det kun er på norsk, det er ikke alt vi får oversatt, spesielt ikke digitale plattformer. I dag skal det egentlig være unødvendig å be på sine knær for å få verktøy på begge språk.

Dette gjelder imidlertid ikke bare barn i de samiske kjerneområdene, men barn i familier hvor begge foreldre snakker samisk, uavhengig av hvor de bor. Overfor disse barna er det viktig at ansatte legger til rette for bruk av tolk slik at man sikrer seg at barnet blir hørt. Kvaliteten på det tilbudet samiske barn får, er avhengig av god kommunikasjon mellom barnet og ansatte. Tolkning er et virkemiddel for å sikre lik tilgang til offentlige tjenester i tilfeller der det er språkbarriere.

Sameloven § 1-5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk. De tre mest utbredte samiske språkene i Norge er nord-, lule- og sørsamisk. Alle tre står på UNESCOs liste over truede språk. De samiske språkene er viktige for kommunikasjon. I tillegg er de nært knyttet til samisk identitet, kulturarv, tilhørighet og for utviklingen av de samiske samfunnene. Dette vektlegges i Meld. St. 31. Disse språkene er minoritetsspråk i Norge og beskyttet av den europeiske språkpakten. Dette innebærer at staten skal legge til rette for tolking og

oversettelse i kommunikasjon med blant annet offentlige tjenester. Handlingsplan for samiske språk legger vekt på tiltak som skal styrke opplæring og synliggjøre samisk språk i det offentlige rom og øke det offentliges tilbud på samisk. Tilbudet skal økes blant annet ved å styrke den språklige og kulturelle kompetansen innenfor offentlige virksomheter. Dette må RVTSene, som offentlige etater, følge opp.

Hvorfor et «samisk» SNAKKE?

Med bakgrunn i Norges forpliktelser overfor den samiske befolkningen, kunnskap og forskning knyttet til omfang av vold og seksuelle overgrep i samiske samfunn og behov for styrking av likeverdige tjenester bør SNAKKE tilpasses språklig og kulturelt til nord-, lule- og sørsamisk.

SNAKKE er et foretrukket verktøy for å øve seg på bekymrings samtalen, og både RVTSene og Fylkesmennene har implementering av SNAKKE til barnehage og skole i sitt oppdrag. Vi i RVTS Nord og Midt er kjent med at mange kommuner i våre regioner har dårlig økonomi, noe som begrenser muligheten for ansatte å delta på kompetanseheving, kurs og konferanser. SNAKKE er en digital opplæringsplattform som når bredt ut og som alle ansatte kan benytte seg av, uavhengig av hvor du bor og kommunens økonomi. Om verktøyet er tilpasset samisk vil det være en god opplæringsplattform også for samiske ansatte.

Å oversette SNAKKE er spesielt viktig for de samisktalende pedagoger som skal bruke SNAKKE overfor samisktalende barn, påpeker de samiske fagmiljøene vi har fått innspill i fra. Mens for norske og norsktalende pedagoger vil den kulturelle tilpasningen være viktigst, samt kjennskap til spesielle ord og uttrykk. Å snakke på norsk om hendelser som skjer i en samisk kontekst kan være vanskelig. En av de samiske fagpersonene vi har fått innspill fra, skriver:

For meg er første prioritet en språklig tilpasning. Da mener jeg at nord-, lule- og sørsamisk burde prioriteres likt. Riktignok er det flest dagligbrukere av nordsamisk, men det er også en god del barn som har lule-, og sørsamisk som opplærings- og hjemmespråk. Mitt inntrykk er at når man skal øve seg på de vanskelige samtalene, så er det nettopp valg av enkeltord, uttrykksmåte og måter å si ting på direkte som er det helt essensielle. Derfor er språket man spiller på veldig viktig. Den kulturelle tilpasningen er litt underordnet. Det er mer kulturelle likheter enn forskjeller i denne type samtaler. Mens språklig sett er det veldig viktig at man får spille på det språket man skal snakke med barna på.

I likhet med de fleste samfunn er vold og seksuelle overgrep tabubelagt tema også i de samiske samfunnene. Dette kan ytterligere forsterkes i små lokalsamfunn. NKVTS siterer i sin rapport «Om du tør å spørre, tør folk å svare», en informant (NKVTS, 2017, s. 75):

Min erfaring er at hjelpeapparatet blir sånn; «Oi, det er en same, jeg kan ikke spørre om noen ting, for da krenker jeg», mens min oppfattelse er at de som er offer for vold ofte sier: «Ja, men det var ingen som spurte, det var ingen som sa noen ting og det var ingen som åpna opp og inviterte til å snakke om det».

NKVTS oppsummerer i rapporten at mange ansatte kvier seg for å spørre om vold og overgrep til personer med samisk bakgrunn, enten fordi de er redd for å krenke eller av manglende språkkunnskap og kulturkompetanse. En språklig og kulturell tilpasning av SNAKKE til samisk vil kunne gjøre det enklere for ansatte å komme forbi denne barrieren, slik at de faktisk føler seg tryggere og mer kompetente til å snakke med samiske barn om vold og overgrep.

Målgruppen for et «samisk tilpasset» SNAKKE

Målgruppen for et «samisk tilpasset» SNAKKE vil være både norske og samiske ansatte. Samer er bosatt over hele landet og møter ansatte der de bor. De er som folk flest; forskjellige. I 2019 viser Sametingets valgmanntall at flest samer bor i Tromsø, etterfulgt av henholdsvis Kautokeino, Alta, Karasjøk og Oslo (Sametinget, 2019). Derfor har også norske ansatte behov for samisk kulturforståelse **og** kunnskap om hvordan snakke med barn om vold og overgrep. Samiske ansatte trenger primært fagkunnskap om vold og overgrep, samt behov for utvikling av et språk *på samisk* for å snakke om tematikken.

SNAKKE skal ikke bare øke fagkunnskap, men primært gi handlingskompetanse hos alle ansatte som arbeider med barn. Flere av de vi har fått innspill fra trekker fram verdien for samisktalende ansatte av å kunne øve på eget språk i opplæring. Samiske ansatte kan oppleve å mangle begreper og språk for å snakke om seksualitet, vold og overgrep. Pedagogisk leder i en samisk barnehage skriver i sin tilbakemelding til oss:

Om materialet vi skal bruke er på samisk, og gjerne tilpasset samisk kultur/ «oversatt med samiske øyne» vil det være mye enklere for oss å jobbe med det, og man trenger ikke å lete etter ordene selv.

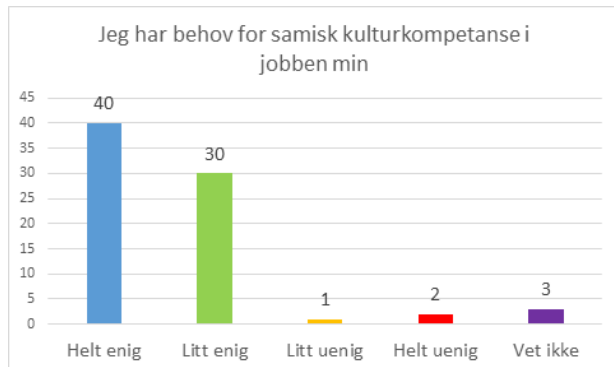
Evalueringer og innspill fra pilotkommuner og fagpersoner

Våre pilotkommuner, Nesseby og Snåsa, er begge kommuner innenfor samiske språkforvaltningsområder, henholdsvis i nord- og sør-samisk område. Til tross for at det er

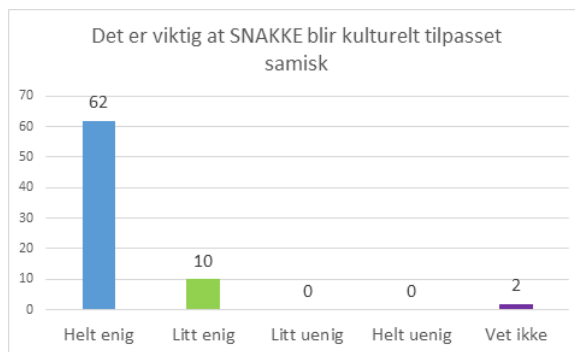
samiske kommuner er det slik at majoriteten av innbyggerne ikke nødvendigvis snakker samisk.

Under fremstiller vi resultatene fra evalueringene i pilotkommunene. Vi har fått evalueringer fra 76 personer som deltok på fagdagene. 35 svarer at de bruker samisk språk i sitt arbeid i møte med barn. 39 personer gjør det ikke.

Et stort flertall sier at de har behov for samisk kulturkompetanse i jobben sin, 70 personer.

Kun en person er litt uenig i at det er viktig at SNAKKE blir oversatt til samisk. De øvrige (72) er helt eller litt enig i at SNAKKE bør oversettes. Like mange svarer at de er helt eller litt enig i at SNAKKE bør tilpasses kulturelt.

Alle fagpersoner og fagmiljø vi har fått tilbakemeldinger fra, ser det som viktig og riktig at SNAKKE oversette og tilpasses. Tema som kommunikasjon, trygghet og identitet er det mange som har pekt på i sine tilbakemeldinger. Under gjengis et utvalg av sitater fra innspillene vi har fått og de åpne spørsmålene i evalueringsskjemaene. Dette er innspill som i ulike formuleringer går igjen.

- Mange barn har samisk som morsmål. Og da vil man bruke samisk i 1. hånd. Som pedagog med samisk bakgrunn, ønsker man å bygge tilliten til barnet på det språket barnet selv vil bruke. Da vil man ha øvd på disse situasjonene.

- Vi bor i en samisk kommune, har samiske elever på skolen. Lettere å få kontakt/samarbeide hvis en snakker samme språk som elever
- Det er viktig for å kunne ta det på morsmålet til barna. Barn har lettere for å betro seg på eget morsmål. Å for å unngå misforståelser
- Samisk likestilles med det norske språk og samiske og norske barn likestilles
- Samisk er en del av den norske kulturen, og det er derfor viktig å få oversatt, det er mange kommuner som har samisk som første språk
- Det er en selvfølge at det skal oversettes til nord, lule og sørsamisk, men alle skal kunne bruke det og føle seg bekvem når det skal brukes
- Jeg vil gjerne bruke mitt morsmål når jeg prater med barn (om det er samiske barn) Jeg kjenner at jeg kan ikke norsk godt nok i vanskelige situasjoner
- Tryggere for barn å bruke sitt språk i vanskelige situasjoner
- Vi erfarer at det å ikke ha verktøy på samisk som eks. "Snakke" så foringes arbeidet, da temaer om kropp og følelser fremdeles er tabubelagte. Ute i tjenestene opplever de at det er møysommelig arbeid også med de voksne som skal lære dette verktøyet da de i utgangspunktet ikke selv er vant til å snakke om slike temaer. Det kan ikke være slik at barn som signaliserer om eks vold ikke blir møtt på en god nok måte pga de voksnes holdninger, vi må alltid holde oppe at barn ikke velger ut tillitspersoner ut fra hvilken utdanning og kompetanse vi har med oss i våre profesjonelle ryggsekker.
- Det er nødvendig å tilpasse verktøyet både språklig og kulturelt. Mange samer har en annen tilnærming til kommunikasjon og samtaler som går ut på at man nødvendigvis ikke sitter ovenfor hverandre under vanskelige samtaler. Det kan være andre innfallsvinkler, og en mer indirekte kommunikasjonsform. Det bør tas hensyn til at hos mange samer finnes en taushetskultur som innebærer at vanskelige temaer ikke deles, som tabubelagte/ private saker knyttet til sykdom, helse, overgrep, rusproblemer, familieproblemer og vold.

Kultursensitivitet i SNAKKE

RVTS Nord og Midt har gjennom utredningen fått mange innspill knyttet til hva som må være med i en versjon av SNAKKE som er tilpasset samisk kultur. Disse bør prosjektgruppa se nærmere på, dersom SNAKKE skal tilpasses og oversettes. Å utvikle innholdet i «Lær mer» og «SNAKKEsim» ligger utenfor mandatet til denne gruppa, men under følger noen tilbakemeldinger om sentrale tema som må integreres i SNAKKE.

Tilpasning av innhold i de ulike delene av SNAKKE

I «Lær mer» foreslår vi at det må integreres kunnskap om:

- Indirekte kommunikasjonsform (sirkulær kommunikasjon) hvor man ikke snakker direkte om vanskelige tema, går litt rundt grøten, og man sitter kanskje heller ikke

rett overfor hverandre på et kontor når man skal ha slike samtaler. Til tross for «omveier» må vi spørre direkte til slutt (jf. NKVTS rapporten)

- Kollektivistisk tankesett
- Slektsrelasjoner og nære relasjoner, lojalitet til foreldre og til slekta (slekta er større en det majoriteten vil kalle slekt)
- Kulturelle forskjeller i de ulike språkområdene
- Identitet og identitetsutvikling med en fot i flere kulturer
- Ord og begreper som brukes i samtaler med barn; hverdagssamisk språk
- Tabubelagte temaer og hvordan møte disse
- Manglende tillit til hjelpeapparatet og mulig bakgrunnen for dette
- Manglende begrepsbruk for å snakke om seksualitet, vold, overgrep og krenkelse

I SNAKKElab foreslår vi følgende;

- Eksisterende filmer og coaching oversettes
- En coaching situasjon med samiske aktører

I SNAKKEsim foreslår vi følgende;

- Samisk avatarer – en eller flere
- Språklig oversetting av teksten i eksisterende avatarer til alle tre samiske språk. I det videre arbeidet bør en samisk referansegruppe ta stilling til om det skal være dubbing eller tekstlinje.
- Annen etnisitet på hjelper enn norsk
- Kontekstene i ny avatar kan være andre arenaer enn på "kontoret". Dette må også samisk referansegruppe uttale seg om
- Synliggjøring gjennom samiske kulturmarkører

Vår anbefaling

Basert på de skriftlige tilbakemeldingene vi har fått, innspill via pilotering i samiske kommuner og forskning og offentlige rapporter er vår anbefaling at både «Lær mer» og «SNAKKEsim» må tilpasses språklig og kulturelt til nord-, lule- og sørsamisk.

1. I «SNAKKEsim» bør alle avatarer være tilgjengelig på de tre samiske språkene.
2. Det må utvikles minst én samisk kulturtilpasset avatar som er tilgjengelig på nord-, sør-, lulesamisk og norsk.
3. «Lær mer» må tilpasses kulturelt til samisk kontekst.

Videre prosess for tilpasning av opplæringsplattformen til samisk

Det bør nedsettes en **prosjektgruppe** bestående av fagpersoner fra RVTS Nord og Midt som kjenner SNAKKE godt. I tillegg bør det inviteres inn fagpersoner fra samiske kompetansemiljø, for eksempel StatPed region nord, SANKS, Barnehuset i Troms og en

representant fra samisk barnehage eller skole. Prosjektgruppa utnevner deltager(e) for produksjon av avatar.

Vi anbefaler videre at det settes ned en **referansegruppe** bestående av lærere, barnehageansatte og andre fagpersoner med kompetanse på alle de tre samiske språkene som kan gi råd i forhold til den kulturelle og språklige tilpasningen av SNAKKE. I tillegg må det kobles på oversettere som kan gjøre den språklige oversettelsen.

Referanser

- Barne- og familiedepartementet (2003). *FNs konvensjon om barns rettigheter*.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/17893_1-fns_barnekonvensjon.pdf
- Eriksen, A., Hansen, K. L., Javo, C., & Schei, B. (2015). Emotional, physical and sexual violence among Sami and non- Sami populations in Norway: The SAMINOR 2 questionnaire study. *Scandinavian Journal of Public Health*. 43: 6, 588 - 596
- Europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk - ETS nr. 148 (1992)
<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1992-11-05-1?q=minoritetsspr%C3%A5k>
- Handlingsplan for samiske språk (2018) <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/handlingsplan-for-samiske-sprak/id563658/>
- Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (1987)
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1987-06-12-56?q=%C2%A7108%20+%20samelov>
- Meld. St. 31 (2018 – 2019). *Samisk språk, kultur og samfunnsliv* <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-31-20182019/id2660993/sec1>
- Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (2018). *Vold og overgrep i samiske samfunn*. [nhri.no/wp-content/uploads/2018/06/NNIM_temarapport_web.pdf](https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2018/06/NNIM_temarapport_web.pdf)
- Saus, M., Salamonsen, A., Douglas, M., Hansen, K. L. og Thode, S. K. (2018). *Utredning om barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og andre nasjonale minoriteter i Norge. Kompetansehevende tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter*. UIT, Norges Arktiske Universitet.
- Prop. 12 S (2016 – 2017) *Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017 – 2021)*
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-12-s-20162017/id2517407/sec1>
- Prop. 121 S (2018 – 2019) *Opptrappingsplan barn og unges psykiske helse (2019 – 2024)*
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-121-s-20182019/id2652917/sec1>
- Sametinget (2019). *Sametingets valgmanntall 2019*.
<https://www.sametinget.no/Valg/Valgmanntall/Sametingets-valgmanntall-2019>
- Øverli, I. T., Bergman, S. og Finstad, A. K (2017). «Om du tør å spørre, tør folk å svare» *Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn*. Rapport nr. 2 2017. NKVTS